

Organize Sanayi Bölgeleri ve Uygulanan Teşvik Politikalarının İşletmeler Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi: Osmaniye Organize Sanayi Bölgesinde Uygulama *

Hasan ÇAM¹

Kemal ESENGÜN²

¹ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, KARAMAN

² Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, KARAMAN

Özet

Bu çalışmanın amacı, ülkemizde istihdamın artırılması, milli gelir düzeyinin yükseltilmesi, iç pazar payının genişletilmesi ve teknolojik ilerlemenin sağlanabilmesi açısından devletin yürürlüğe koyduğu teşvik politikalarının analiz edilerek yatırımı ve dolayısıyla istihdamı teşvik edici politikaların işletmeler üzerindeki etkilerinin incelenmesidir.

Devletin parasal olarak ağır maliyetlere katlanarak doğrudan istihdam oluşturma politikası uygulamak yerine, özel yatırımları teşvik etmek suretiyle ekonomiyi düzenleyici bir rol üstlenmesi, organize sanayi bölgelerinde teşvik politikası uygulamasını arttırmıştır. Böylece işletmeler için organize sanayi bölgeleri bir cazibe merkezi haline gelmiştir.

Çalışma ile girişimcilik teşviklerinin yeterliliği araştırılmıştır. Araştırma, Osmaniye Organize Sanayi Bölgesinde bulunan küçük ve orta büyüklükteki işletme sahipleri üzerinde yürütülmüştür. Her bir işletme sahibine bir adet anket formu verilmiş ve dağıtılan 101 anketin 74 adedinden cevap alınmıştır. Bu yolla elde edilen veriler SPSS istatistik programında analiz edilerek çalışma tamamlanmıştır.

Araştırma ile incelenen işletmelerin %49'unun teşviklerden önce işletmelerinin olmadığı ve %88'inin ise teşvikler ile birlikte yeni yatırımlar yapmayı düşündükleri saptanmış olup, teşviklerin istihdam üzerindeki etkisi incelendiğinde, işletmelerde toplam istihdam sayısının 7 765 kişiye ulaştığı gözlenmiştir. OSB'de bulunan işletmelerin %80'i OSB'de olmanın bir avantaj olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Organize Sanayi Bölgeleri, Teşvik, Teşvik Politikalarının Etkisi.

Organized Industrial Zones and Applied Business Incentive Policies on the Investigation of the Effect: Osmaniye Organized Industrial Zone Application

Abstract

The purpose of this study is to inspect the effects on enterprise of employment encouragement and investment by analyzing the encouragement policies set off by the government in terms of increasing employment, increasing the level of internal revenue, the expansion of domestic market share and technological development in our country.

With the study, the sufficiency of enterprise encouragement was searched. The research was held down on little and middle enterprisers in Osmaniye Organized Industrial Zone. Each enterprise owner was given a questionnaire and 74 of delivered 101 questionnaire were replied. The information gathered by this method was analyzed in SPSS statistics programme and thus it could be come to a conclusion.

During the preparation of this thesis, it was benefited from the applied encouragement practise and it was introduced with the reasons whether the enterprise used the encouragement effectively after the application, what they expected from the applied encouragement precautions and what they found, whether the country reached its goals with the survey applied on enterprise owners.

In the research, as a conclusion, it was stated that the country encouragement given to encourage attemption in Turkey was found deficient.

Key Words: Industrial Zones, Incentives, Incentive Policies in Effect

* Bu makale, Hasan Çam'ın Prof. Dr. Kemal ESENGÜN danışmanlığında hazırladığı "Organize Sanayi Bölgeleri ve Uygulanan Teşvik Politikalarının İşletmeler Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi: Osmaniye Organize Sanayi Bölgesinde Uygulama" isimli Yüksek Lisans tezinin özetidir.

1. GİRİŞ

Yatırımların ülkelerin ekonomileri için ne derece önemli olduğu yadsınamaz bir gerçektir. İstihdama olan etkileri, az gelişmiş yörelerin kalkınmışlık düzeylerine yaptıkları katkılar, ülkelerin toplam üretim kapasitesine yaptıkları ilaveler ile yatırımlar bir ülkenin ekonomisinin hayat pınarlarıdır. Ekonomik hayatı yönlendirmedeki en önemli yapı olan devlet için bir ülkedeki toplam yatırım miktarını istikrarlı bir şekilde arttırabilmek, yatırımların getireceği diğer olumlu faktörler ile birlikte

ekonomik büyümeye, sıcak para akışına, işsizlik oranının azalmasına, milli gelirin yükselmesine ve gelir dağılımındaki adaletin sağlanmasına faydalı olmaktadır.

Sanayinin planlı yerleşimini sağlamak ve sanayicilerin mekân sorunlarını gidermek amacıyla yüz yılı aşkın süredir dünya genelinde uygulanan Organize Sanayi Bölgeleri (OSB), yalnızca planlı yerleşim anlamına gelmemekte, sundukları farklı hizmet olanakları ve maddi kolaylıklar nedeniyle teşvik unsuru, özendirici bir politika olarak da kullanılmaktadır.

OSB'ler özel sektör sanayi yatırımlarının belirli yörelere yönlendirilmesi, mevcut yatırımların desteklenerek teşvik edilmesi, gelişmekte olan sanayilerin arazi gereksinmelerinin karşılanması amacıyla kullanılan mekânsal teşvik araçlarıdır. Diğer taraftan OSB'ler genel anlamda; ulaşım, su, elektrik, kanalizasyon, banka, kantin, telefon, internet, doğal gaz ve ilk yardım gibi olanaklarla donatılmış uygun bir alanda teknik ve genel hizmetlerin de sağlandığı üretim ve yerleşim birimleridir.

Teşvikler, yatırımların maliyetini düşürmek, finansman ihtiyacını hafifletmek, kolaylıklar sağlamak ve kârlılığı artırarak özel sektör yatırımlarını belirli sektörlerle ve yörelere kaydırmak için kullanılan önemli araçlardır. Devlet, üretimi ve istihdam kapasitesini artırmak ve adil bir gelir dağılımı için üretim faktörlerinin en uygun dağılımını sağlamaya çalışmakta ve bunun için bölge ve sanayi kollarına öncelik tanınması önem arz etmektedir.

Bu çalışma ile Osmaniye OSB'sinin kuruluşundan bu yana uhdesinde yer alan sektörler incelenmiş ve yatırım tercihini Osmaniye OSB'sinden yana kullanan sanayicilerin bu teşvik bölgesinde yatırım yapmalarından elde ettikleri kazançlar değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2. ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ VE TEŞVİKLER

2.1. Organize Sanayi Bölgelerinin Tanımı

İmalat sanayisinin belirli bir plan ve koordine içerisinde yürütüldüğü OSB, ülke ekonomisinin lokomotifini olup, hızla gelişen Türkiye Sanayisi içerisinde yerini almaktadır.

OSB, sanayinin uygun görülen alanlarda yapılmasını sağlamak, kentleşmeyi yönlendirmek, çevre sorunlarını önlemek, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, imalat sanayi türlerinin belirli bir plân dâhilinde yerleştirilmeleri ve geliştirilmeleri amacıyla, sınırları tasdikli parçaların gerekli alt yapı hizmetleriyle ve ihtiyaca göre tayin edilecek sosyal tesisler ve teknoparklar ile donatılıp planlı bir şekilde ve belirli sistemler dâhilinde sanayi için tahsis edilmesiyle oluşturulan ve 4562 Sayılı Kanun hükümlerine göre işletilen mal ve hizmet üretim bölgesini ifade etmektedir (Bilgin ve Ar, 2004:21).

Birleşmiş Milletler Teşkilatı tarafından geliştirilmiş olan bir başka tanıma göre, "OSB, birbiriyle işbirliği halinde üretim yapan orta ve küçük işletmelerin, planlı bir alanda ve ortak altyapı hizmetlerinden yararlanacak şekilde standart fabrika binaları içinde toplanmalarıdır." şeklinde tanımlanmaktadır (Çinier, 1991:5).

2.2. Organize Sanayi Bölgelerinin Tarihsel Gelişimi

19. yüzyılın sonlarında sanayinin belirli bir plan dâhilinde yerleştirilmesinin ve geliştirilmesinin önemine bağlı olarak dünyada ilk örneğinin İngiltere'de görüldüğü OSB uygulaması, 20. Yüzyılın başlarında başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere diğer gelişmiş ülkelerde de uygulanmaya başlamıştır.

OSB ile ilgili ilk bilinçli uygulama ise; 1896 yılında İngiltere'nin Manchester kenti yakınlarında kurulan "Trafford Park" uygulamasıyla gerçekleştirilmiştir. İlk örnekler verimlilik ve kâr artışını esas alan özel sektör yatırımları biçiminde piyasa odaklı uygulamalar olmuştur. OSB düşüncesinin ilk ortaya atıldığı ABD' de ise, uygulamaya 1899 yılında geçilmiştir.

Türkiye'deki OSB uygulaması, gelişmiş batı ülkelerindeki uygulamalara birçok açıdan benzetmekle birlikte; bazı farklılıklar da taşımaktadır. Batılı ülkelerdeki OSB, genelde, yarı-kentsel alanlarda, uzmanlaşmış yani belli bir sanayi dalını içeren, standart fabrika binaları ve altyapı tesislerinden oluşurken; Türkiye'de OSB'ler kentsel alanlarda, karma yapıda, standart olmayan fabrika binaları ve altyapı tesisleriyle onlardan ayrılmaktadır (Eyüpoğlu, 2005:5).

Türkiye'de OSB uygulaması 1962 yılında başlamış, kalkınma planları ve programlarında sürekli olarak sanayinin geliştirilmesine ve bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesine yönelik özendirici tedbirler arasında yer almıştır.

Türkiye'de de sanayi etkinliklerinin gelişmesi; gelişme potansiyeline sahip büyük kentlerin çevresinde olmuştur. Bu bakımdan, sanayileşme her ne kadar istenen bir durum olsa da; gelişmelerin, zaman içinde, bazı bölgeleri ve kentleri zorladığı gözlemlenmiştir. Öte yandan, Türk Sanayisinin planlı bir şekilde geliştirilmesi çabaları ile birlikte; OSB'lerin oluşturulması düşüncesi de güç kazanmıştır.

2.3. Organize Sanayi Bölgelerinin Amaçları

Planlı dönemin başlangıcından günümüze değin uygulanmakta olan OSB politikası, yerel sermaye birikiminin il dışına çıkmasını engellemede ve yerel sanayiye transferinde önemli bir planlama aracı olarak işlev görmüştür. Kentleşme ve sanayileşme ilişkilerini düzenlemek açısından ayrıcalıklı bir konuma sahip olan OSB, sanayi birimlerinin çevrede yaratacağı olumsuz etkileri denetlemede daha kolay ve ucuz üretim yapmalarını sağlamada ve daha düşük maliyetli altyapı hizmetlerinden yararlanmada büyük olanaklar sağlamaktadır.

Tanımlardan ve açıkladığımız amaçlardan çıkardığımız ortak sonuca göre; Organize Sanayi Bölgeleri'nin amaçlarını aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

- Planlı yerleşim,
- Altyapının planlılığı, gerçeklere uygunluğu,
- Ortak hizmet kuruluşlarının sağlanması,
- Standardizasyon,
- Organizasyon,

2.4. Organize Sanayi Bölgelerinin Etkileri

2.4.1. Ekonomi Üzerindeki Etkisi

OSB'lerin ekonomik gelişim sürecinde üç önemli işlevi bulunmaktadır; birincisi, OSB'lerin kuruluşundaki asıl amaç olan sanayileşmenin yol açtığı olumsuz etkilerin üstesinden gelinmesi; çevreye duyarlı

düzenli kentleşmenin sağlanmasıdır. İkincisi, üretim faaliyetlerinin verimli bir şekilde yürütülmesi için gerekli olan çok sayıdaki kamu hizmetinin girişimcilere ulaştırılabilmesidir. İmar ve altyapı bağlantıları tamamlanmış arsaya erişim, izin ve ruhsatların verilmesi, altyapı hizmetlerinin nitelikli ve ucuz olarak sağlanması bu işlevin unsurları arasındadır. Üçüncüsü, benzer faaliyetlerde bulunan firmaların aynı coğrafi yerleşke içinde bulunması sonucu birbirleri üzerinde olumlu etki yaratmalarıdır. Kümelenme yaklaşımıyla açıklanacak bu etki sonucu firmalar gerek birbirleri arasındaki işlem maliyetlerini düşürerek, gerekse sinerji yaratarak bir arada olmak suretiyle verimliliklerini artırabilmektedirler.

2.4.2. Toplum Üzerindeki Etkisi

OSB'lerde faaliyette bulunan işletmeler tıpkı bireyler gibi, içinde yaşadıkları toplumdaki ayrı olarak düşünülemez. İşletmeler ve toplum, ekonomide iç içe ve sürekli etkileşim içinde bulunurlar.

Türkiye, çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkma ülküsüyle kalkınma çabalarında sanayileşmeye ağırlık vermiş fakat birtakım yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Ülkemiz sanayi atıkları ve diğer sebeplerle büyük şehirlerimizde hava kirliliği, körfez kirliliği, akarsu, göl ve deniz kirlenmesi sanayileşmenin bir sonucudur. Bunun önlenmesi için sanayileşme bütün olarak ele alınıp, üretim öncesi ve sonrasında karşılaşılması muhtemel sorunlar için gerekli tedbirler alınmalıdır.

2.4.3. İstihdam Üzerindeki Etkisi

Günümüz küresel rekabet ortamında gelişmekte olan ülkelerin en önemli silahı, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin içinde bulunduğu OSB'lerdir. Son yıllarda ekonomisi hızlı büyüme gösteren Türkiye'de de küçük ve orta büyüklükteki işletmeler özellikle istihdama yaptıkları katkılardan dolayı ekonomik büyüme ve gelişme sürecinde son derece önemli bir rol üstlenmişlerdir.

İstihdam için en iyi potansiyel OSB işletmeleridir. OSB'lerin önemi gün geçtikçe daha çok anlaşılmakta, toplum içindeki sayıları hızla artmakta, istihdam içindeki payları yükselmekte, çalışanların büyük bir kısmını istihdam etmekte ve doğal olarak kendilerine gösterilen ilgi de önemlerine ve sayılarına paralel olarak artmaktadır. OSB'ler ekonominin kahramanı, büyümenin motoru olup refah ve iş yaratmaktadır.

2.4.4. OSB'nin Tarım Üzerindeki Etkileri

Türkiye nüfusu Cumhuriyet döneminde, özellikle 1950 yıllarından sonra, hızlı bir şekilde artmıştır. Bugün 75 Milyona yaklaşan nüfusumuzun temel gıda ve sanayinin hammadde ihtiyacını karşılayan tarım topraklarının önemi gün geçtikçe artmaktadır.

Sanayinin neden olduğu kirlilik genellikle yatırımların büyüklüğünden çok, yatırım planlaması ve yer seçimindeki eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Sanayileşme bir yandan verimli tarım arazilerini kuruluş

yeri olarak kullanmakta, diğer yandan da bu tesislerden çıkan çeşitli atıklar hava, su, toprak, gürültü ve radyasyon kirliliği vb. sorunlara neden olabilmektedir.

2.5. Teşvikin Tanımı

Ekonomik literatürde “teşvik” kavramı, belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi veya gayri maddi destek, yardım ve özendirme olarak tanımlanır.

Hazine Müsteşarlığı'nın yaptığı teşvik tanımı ise, kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedeflere uygun olarak, bölgeler arası dengesizlikleri gidermek, sermayeyi tabana yaymak, istihdam yaratmak, katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanmak ve uluslararası rekabet gücünü sağlamak için yatırımların uluslararası yükümlülüklerle aykırılık teşkil etmeyecek şekilde teşviki, yönlendirilmesi ve desteklenmesi şeklindedir (Çiloğlu, 2000:30).

2.6. Teşvik Tedbirlerinin Önemi

Kalkınma yolundaki bir ekonomide, gerek iç piyasanın büyütülmesi hedefleri bakımından, gerekse dış piyasalara rekabetçi bir nitelikte çıkabilme bakımından, zamanla ortadan kaldırılmak veya yöneldiği alanlar değiştirilmek şartıyla, “maddi teşvik” araçlarının yatırımların çoğaltılmasında ve koordinasyonunda önemli bir yeri vardır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik kalkınmanın sağlanmasında devlet yardımları önemli rol oynamaktadır. Bu ekonomilerin özelliği tasarruf yetersizliği, dengesiz gelir ve kaynak dağılımı ve ekonomik kalkınmayı sağlayacak beşeri ve fiziki sermaye yetersizliğinin hüküm sürmesidir. Ayrıca, yatırım ve kaynak kıtlığı, kurumsallaşma yetersizliği, bölgeler arası dengesizlik ve işsizlik sorunu, doğal kaynaklardan yeterince yararlanılmaması, girişimcilerin eğitim ve denetim yetersizliği, sık sık iktisadi bunalımlarla karşılaşılması gibi nedenlerle çeşitli şekillerde kamudan özel girişimlere kaynak aktarılmaktadır (Uslu ve Önal, 2007:63).

Gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde bölgesel kalkınmanın gereksinimleri doğrultusunda; vergi teşvikleri yatırımların artırılması, işsizliğin düşürülmesi ve bazı sektörlerin ya da ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi vb. amaçlarına yönelik olarak kullanılmaktadır (İldırar, 2004:39).

2.7. 5084 Sayılı Teşvik Kanununa Genel Bakış

Bölgesel gelişmeye yönelik teşviklerin başvuru sürelerinin dolması ve OHAL bölgelerinin kaldırılması gibi gelişmeler nedeniyle bu alanda yeni düzenlemelere gidilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu sebeple, “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 5084 Sayılı Kanun” 2004 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun ile bazı

illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek sureti ile yatırımların ve istihdamın artırılması amaçlanmıştır. Kanun ile getirilen teşvik tedbirlerine bakıldığında, bunların daha önce 4325 sayılı Kanun ve 99/12478 sayılı Karar çerçevesinde uygulandığı görülmektedir. Dolayısıyla 5084 sayılı Kanun, yeni tedbirler içeren bir düzenleme olmaktan ziyade daha önce uygulanan teşvik tedbirlerinin belirli oranlarda değiştirilerek ve/veya birleştirilerek yeniden uygulandığı bir düzenleme olmuştur.

5084 sayılı Kanunun ilk halinde, vergi ve sigorta primi teşvikleri ile enerji desteği açısından Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığınca 2001 yılı için belirlenen fert başına GSYH tutarı, 1.500 ABD Doları veya daha az olan iller, yatırımlar için bedelsiz arsa ve arazi temini desteği için ise bu illere ek olarak KÖY kapsamındaki diğer iller teşvik kapsamına alınmıştır. Buna göre, Kanunda yer alan tüm teşviklerden yararlanma kapsamı 49 ile sınırlandırılmıştır.

Yatırımları ve istihdam imkânlarını artırmak amacıyla 5084 Sayılı Kanun'da düzenlenmiş bulunan teşvik ve destek unsurları ana hatları itibariyle şunlardır:

- Gelir Vergisi Stopajı Teşviki,
- Sigorta Primi İşveren Payları Teşviki,
- Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsisi,
- Enerji Desteği.

2.7.1. Teşvikin Uygulandığı Sektörler

Bahsi geçen kanunda aşağıda yer alan sektörler, teşvikten faydalanmaktadırlar (ITO, 2006:5):

- İmalat Sanayi,
- Madencilik ,
- Hayvancılık (Su Ürünleri Yetiştiriciliği ve Tavukçuluk Dahil),
- Seracılık,
- Soğuk Hava Deposu,
- Turizm Konaklama Tesisi,
- Eğitim veya Sağlık.

2.8. KDV İstisnası

Hazine Müsteşarlığı, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla bazı sektörleri ve iş kollarını teşvik kapsamına almaktadır. Teşvik kapsamında faaliyet gösteren kişilere, yatırım teşvik belgesi verilebilmektedir. İşte bu şekilde yatırım teşvik belgesi sahibi mükelleflere, belge kapsamındaki makine ve teçhizat KDV'den istisna edilmiştir. Buna göre, yatırım teşvik belgesinde yer alan mallardan "makine ve teçhizat" niteliği taşıyanların yurtiçi teslimleri ile ithalinde 01.08.1998 tarihinden itibaren KDV alınmamaktadır (Aslan, 2007:389).

2.9. KOSGEB'in Sağladığı Destekler

KOSGEB müdürlüğü ayrıca işletmelere Nitelikli Eleman Desteği, Yerel Ekonomik Araştırma Desteği, Danışmanlık ve Eğitim Desteği, İhracata Yönlendirme

Desteği, Tanıtım Desteği, Teknoloji Araştırma ve Geliştirme Desteği sağlamaktadır.

2.10. TURQUALITY Destekleri

Dünyanın devlet destekli ilk ve tek markalaşma programıdır. Günümüzde gittikçe ağırlaşan rekabet koşulları ve değişen tüketim kalıpları uluslararası arenada yer almak isteyen şirketleri daha fazla katma değer ve daha fazla pazar payı anlamına gelen güçlü markalar yaratmaya teşvik etmektedir.

3. TEŞVİK POLİTİKALARININ OSMANİYE ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİNDE FAALİYET GÖSTEREN FİRMAYA ETKİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada hem ikincil hem de birincil verilerden faydalanılmıştır. İkincil veriler titiz literatür taramaları ve yasal düzenlemelerin irdelenmesi ile elde edilmiş olup çalışmanın ana hatlarının (araştırma sorusu, hipotezleri, deseni gibi) belirlenmesinde hayati rol oynamıştır. Birincil verilerin toplanmasında üç yöntem izlenmiştir. Birincisi mülakat yöntemi olup, bu yöntem de iki şekilde gerçekleştirilmiştir. Birincisi çalışmanın her aşamasında OSB konusunda görüşme, sorunları tartışma ve uygulamalara katılma şeklinde olmuştur. İkincisi ise, bir OSB Müdürü ile mülakat şeklinde olmuştur. Üçüncü yol olarak da anket yöntemi seçilmiştir. Anket yöntemi birçok avantajından dolayı tercih edilmiştir. Bu avantajlardan en önemlileri zaman ve maliyet tasarrufu, kısa sürede geniş kitlelere ulaşma kolaylığı, geniş coğrafi alanlardaki araştırmaya katılan yöneticilere ulaşılma kolaylığı, elde edilen verilerin dijital ortamda analiz edilme kolaylığı ve görüşmeciden kaynaklanan önyargı etkisinin giderilmesi olarak sıralanabilir.

3.2. Araştırmanın Amacı

Osmaniye OSB'sinde faaliyette bulunan işletmeler üzerinde vergisel ve diğer teşvik unsurları ile özellikle 5084 sayılı teşvik yasasının işletmeler üzerindeki etkilerini değerlendirmek, bölgedeki yatırımcıların karşılaştıkları güçlükleri tespit etmek, içinde buldukları şartları, çözüm önerilerini, dileklerini, ilgili kurumlara duyurabilmek ve bu konudaki gerçekleri kamuoyunun bilgisine sunarak mevcut sorunlara çözüm bulunmasına yönelik çalışmalara katkıda bulunmaktır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Anket, teşvik kanununun işletmelere fayda sağladığı düşünülen faktörlere ilişkin önermelerin yer aldığı tek bölümden oluşmaktadır.

3.4. Araştırmanın Kısıtları

Araştırmaya bölgede çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren 101 firmanın 74'ü katılım göstermiştir. Bilindiği

gibi bir araştırmayı etkileyen birçok kısıt vardır. Bunlardan en önemli ikisi zaman ve maliyettir. Çalışmanın bir diğer kısıtı evrenle ilgilidir. Çalışmamızın evreni bölgedeki yatırımcıların yöneticileridir. Çalışmanın bir diğer kısıtı aktif olan OSB'ler çalışmanın kısıtları arasındadır.

3.5.Araştırmanın Bulguları

Ankete katılan işletmelerin Osmaniye OSB'sini tercih etme nedenleri aşağıdaki tablo 3.1'de analiz edilmiştir. Araştırma neticesinde hazırlanan tablo incelendiğinde işletmelerin bu bölgede yatırım yapmalarına etki eden en önemli faktörün teşvik bölgesi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bölgenin diğer bölgelerle olan ulaşım kolaylığı ve işçilik maliyetlerinin düşük olmasından dolayı, diğer bir tercih sebebi olduğu görülmüştür.

Tablo:3.1. Ankete Katılan İşletmelerin Bu Bölgeyi Tercih Etme Nedenlerinin Analizi

	N	%	SD	Mean
Teşvik bölgesi olması	65	87,8	0,469	1,16
Ulaşım kolaylığı	6	8,1		
İşçiliğin ekonomik olması	3	4,1		
Toplam	74	100,0		

Anket çalışmasına katılan işletmelere OSB'deki işletmelerin sunulan teşvikler sonrasında ek yatırım politikasına yönelik düşüncelerini öğrenmek amacıyla sorduğumuz soruya verilen cevaplar analiz edildiğinde bölgedeki yatırımcıların durağan değil girişimci bir yapıya sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum aşağıdaki tablo 3.2 incelendiğinde net olarak görülmektedir.

Tablo:3.2. Sunulan Teşvikler Neticesinde Ek Yatırım Politikasının Analizi

	N	%	SD	Mean
Evet düşünüyoruz	65	87,8	0,428	1,15
Hayır düşünmüyoruz	7	9,5		
Kararsızız	2	2,7		
Toplam	74	100,0		

Aşağıdaki tabloda ankete katılan işletmelere 5084 Sayılı Teşvik Yasasının istihdam politikaları üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi sonucunda, işletmelerin büyük çoğunluğu verilen teşvikler sayesinde istihdam üzerinde olumlu bir artış sağlandığını belirtmişlerdir. Teşviklerin tam anlamıyla istihdam yaratmada etkin rol oynayamadığı yönünde görüşlere yer verildiği de görülmektedir.

Tablo:3.3. 5084 Sayılı Teşvik Yasasının İstihdam Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

	N	%	SD	Mean
İstihdam artışı sağlamıştır	56	75,7	0,831	1,46
Kısmi olarak fayda sağlamaktadır	16	21,6		
İstihdam artışında bir etkisi olmamıştır	2	2,7		
Toplam	74	100,0		

Araştırmaya katılan yatırımcıların teşvik yasası sona erdiğinde yapmış oldukları yatırımları hakkında nasıl bir karar alacaklarının kestirilmesine yönelik yapılan incelemenin yer aldığı aşağıdaki tablo 3.4 değerlendirildiğinde, işletmecilerin büyük bir bölümü bölgede kalıp yatırıma devam etmek istediklerini belirtmişlerdir. Sadece teşvikten yararlanıp teşvikin sağladığı avantajlar son bulduğunda yatırımı daha avantajlı bir bölgeye taşıma düşüncesinde olan firmaların olduğu az da olsa görülmektedir.

Tablo:3.4. Teşvik Yasasının Sona Ermesi Halinde Yatırımcıların Yatırımları Hakkındaki Değerlendirmeleri

	N	%	SD	Mean
Bölgede kalıp yatırıma devam etmek	71	95,9	0,199	1,04
Yatırımı daha uygun bir bölgeye taşımak	3	4,1		
Toplam	74	100,0		

Aşağıdaki tablo 3.5'de OSB'lerin yatırımcılar için ayrıcalığının incelenmesi neticesinde; yatırımcıların büyük kısmı OSB'de olmanın bir avantaj olduğunu, bir kısmı da OSB'nin hiçbir avantajının olmadığını belirtmişlerdir.

Tablo:3.5. Bölgede Yatırım Yapmanın Yatırımcılar İçin Bir Ayrıcalığının Olup Olmadığının Değerlendirilmesi

	N	%	SD	Mean
OSB'de olmak bir avantaj	59	79,7	0,484	1,23
Hayır OSB'nin hiçbir avantajı yok	3	17,6		
Evet kısmen bulunmaktadır.	2	2,7		
Toplam	74	100,0		

Teşviklerin üretim kapasitesi üzerindeki artırıcı etkisinin incelenmesini içeren aşağıdaki tablo 3.6 değerlendirildiğinde, yatırımcıların yarıdan fazlasının üretim kapasitelerini arttırdığını, bir kısmının ise üretim kapasitelerini arttırmada bir etkisinin bulunmadığını belirtmişlerdir.

Tablo:3.6. Verilen Teşviklerin Kapasite Kullanımı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi

	N	%	SD	Mean
Evet arttırmaktadır	40	54,1	0,852	1,72
Bir etkisi bulunmamaktadır	19	25,7		
Hayır arttırmamaktadır	15	20,3		
Toplam	74	100,0		

Bölgenin enerji desteği analiz sonuçlarını içeren tablo 3.7 değerlendirildiğinde, bölgede yer alan yatırımcıların büyük çoğunluğu işletmeleri için enerji desteğinden faydalandığını, küçük bir kısım yatırımcı ise enerji desteğinden faydalanmadığını belirtmişlerdir.

Tablo: 3.7. Bölgedeki Yatırımcıların Enerji Desteğinden Yaralanma Durumları

	N	%	SD	Mean
Evet faydalanmaktayız	63	85,1	0,668	1,27
Destek şartlarına haiz değiliz	9	12,2		
Hayır faydalanmıyoruz	2	2,7		
Toplam	74	100,0		

OSB'deki işletmelerin bölgeleri için İhtisas OSB'lerin kurulmasına yönelik yasalar çıktığında yatırım düşüncelerini öğrenmek amacıyla yapılan araştırma sonucunda oluşturulan aşağıdaki tablo 3.8. incelendiğinde, işletmecilerin yarısından fazlası yatırım yapma düşüncesinde olduğunu, diğer yatırımcıların ise yatırım yapmayı mevcut durumunu koruma düşüncesinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo: 3.8. Bölgede Sanayide İhtisaslaşmanın Oluşmasına Yönelik Çalışmaların Olması Halinde, Durumun Bölgedeki Yatırımcılar Açısından Değerlendirilmesi

	N	%	SD	Mean
Yatırım yaparım	41	55,4	0,500	1,45
Hayır, yatırım yapmam mevcut durumumu korurum	33	44,6		
Toplam	74	100,0		

Anket çalışmasına katılan işletmelerin bölge için hangi tür İhtisas OSB'yi uygun bulduklarının belirlenmesine yönelik yapılan araştırma neticesinde ulaşılan aşağıdaki tablo 3.9'deki bulgular ele alındığında, yatırımcıların yarısına yakın bir kısmı karma OSB'yi tercih ederken, demir çelik endüstrisine yönelik OSB ve bölge özelliği nedeniyle tarıma dayalı OSB'yi, tercih eden yatırımcıların bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo: 3.9. Bölge İçin Kurulması Düşünülen İhtisas OSB'nin Belirlenmesi

	N	%	SD	Mean
Karma OSB'nin kurulmasını daha uygun buluyorum	35	47,3	0,674	2,36
Bölge demir çelik endüstrisine yönelik OSB için daha uygundur	31	41,9		
Bölge özelliği nedeniyle tarıma dayalı OSB	8	10,8		
Toplam	74	100,0		

OSB'deki işletmelerin teşvik politikalarının uygulanması üzerinde bürokratik etkileri öğrenmek amacıyla yapılan araştırma sonucunda ulaşılan bulgular aşağıdaki tablo 3.10'a bakıldığında, işletmecilerin yarısının bürokratik engellerle karşılaştığı, bir kısmının ise bürokratik engellerle karşılaşmadığı görülmektedir.

Tablo: 3.10. Bölgedeki İşletmelerin Bürokratik Engeller Hakkındaki Değerlendirmeleri

	N	%	SD	Mean
Evet karşılaşıyoruz	38	51,4	0,845	1,74
Kısmen karşılaşıyoruz	19	25,7		
Hayır karşılaşıyoruz	17	23,0		
Toplam	74	100,0		

OSB'deki işletmelerin hükümetin bugünkü teşvik kararlarını aynen devam ettirmesi halinde yatırım yapma düşüncelerinin değerlendirilmesi amacıyla yapılan analiz sonuçlarını içeren aşağıdaki tablo 3.11 ele alındığında, işletmecilerin büyük kısmının yeni yatırımlar yapmak istediği, küçük bir kısmın ise yeni yatırım yapmayı düşünmedikleri görülmüştür.

Tablo: 3.11. Teşvik Politikalarının Devam Etmesi Halinde Yatırım Analizi

	N	%	SD	Mean
Yeni yatırımlar yapmak isterim	59	79,7	0,484	1,23
Yeni yatırım yapmayı düşünmüyorum	13	17,6		
Kararsızım	2	2,7		
Toplam	74	100,0		

OSB'deki işletmelerin yatırım destekleme teşviklerinin yatırımın hangi aşamasında verilmesi ile ilgili yapılan inceleme sonucunun yer aldığı aşağıdaki tablo 3.12 ele alındığında, işletmecilerin yarısından fazlasının desteklerin yatırımın her aşamasında verilmesini talep ettiği, küçük bir kısmının ise yatırımın başlangıcında verilmesinin daha uygun bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo: 3.12. Teşviklerin Yatırımcılara Ne Zaman Verilmesi Gerektiğinin Belirlenmesi

	N	%	SD	Mean
Yatırımın her aşamasında	50	67,6	0,471	1,68
Yatırım başlangıcında	24	32,4		
Toplam	74	100,0		

Bölgedeki işletmelerin ihracat yapıldığına ve ihracat teşviki aldığı dair yapılan araştırma verilerinin yer aldığı aşağıdaki tablo 3.13 incelendiğinde, işletmecilerin büyük bir kısmının henüz ihracat aşamasında olmadığı, küçük bir kısmında ise ihracat yapıldığı ve teşvik aldığı görülmüştür.

Tablo: 3.13. Firmaların İhracat Durumu ve İhracat Teşviki Analizi

	N	%	SD	Mean
Henüz ihracat aşamasında değil ve teşvikten faydalanmıyoruz	54	73,0	0,864	2,49
İhracat yapılmaktadır ve teşvik alıyorum	18	24,3		
İhracat var fakat teşvikten faydalanmıyorum	2	2,7		
Toplam	74	100,0		

Anket çalışmasına katılan işletmelerin hangi tür Ar-Ge desteklerinden yararlandıklarının belirlenmesine yönelik yapılan incelemeden ortaya çıkan bulgular aşağıdaki tablo 3.14'te görüldüğü üzere işletmecilerin yarısına yakın bir kısmının sanayi Ar-Ge desteğinden faydalandığı görülmektedirken diğer desteklerden faydalanan işletmelerin oranlarının az olduğu tespit edilmiştir.

Tablo: 3.14. Yatırımcıların Ar-Ge Desteklerinden Yararlanma Durumları

	N	%
Sanayi Ar-Ge destekleri	35	47,3
Hiçbiri	25	33,8
KOBİ Ar-Ge destekleri	6	8,1
Patent destekleri	4	5,4
Teknoloji ve yenilik odaklı girişim destekleri	2	2,7
yurtdışı bilimsel etkinliklere katılım destekleri	2	2,7
Yurtdışı bilimsel etkinliklere katılım destekleri	2	2,7
Toplam	74	100,0

Araştırmaya katılan işletmelerin dünyanın devlet destekli ilk ve tek markalaşma programı TURQUALITY desteklerinden faydalanma durumlarının analizi neticesinde ortaya çıkan sonuç ihracat yapan işletmelerin az olmasından dolayı destekten haberdar olan işletmelerin de çok az olduğu aşağıdaki tablo 3.15 aracılığıyla görülmektedir.

Tablo: 3.15. TURQUALITY Desteklerinin Durum Analizi

	N	%
Destek konusunda haberdar değiliz	34	45,9
Destek şartlarına haiz değiliz	16	21,6
Faydalanmıyoruz	13	17,6
Faydalanıyoruz	9	12,2
Bir kısmından faydalanıyoruz	2	2,7
Toplam	74	100,0

Araştırmaya katılan işletmelerin OSB'ye uygulanan teşvik politikalarında olması gereken değişikliklere ilişkin görüşlerinin analizini içeren aşağıdaki tablo 3.16 irdelendiğinde, işletmecilerin teşvik politikalarındaki prosedürlerin azaltılması gerektiği yönünde görüş bildirdiği ortaya çıkmıştır.

Tablo: 3.16. Uygulanan Teşvikler İçin Yatırımcıların Önerilerinin Tespit Edilmesi

	N	%
Prosedürler azaltılmalıdır	40	54,1
Enerji desteğinden faydalanma kolaylaştırılmalıdır	15	20,3
Teşvikten yararlanma tarihleri şeffaflaştırılmalıdır	11	14,9
10 işçi teşviki düşünülmelidir	7	9,5
Toplam	74	100,0

Anket çalışmasına katılan işletmelere, teşvik politikalarının avantajlarının tespit edilmesi maksadıyla yapılan araştırma neticesinde ortaya çıkan aşağıdaki tablo 3.17 ele alındığında, işletmecilerin büyük bir bölümünün teşvikteki en önemli avantajın işçilik ve diğer maliyetlerin azaltılması yönünde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo: 3.17. Teşviklerin Yatırımcılar Üzerindeki Avantajlarının Belirlenmesi

	N	%	SD	Mean
İşçilik ve diğer maliyetlerin azaltılması	48	64,9	0,992	1,59
Rekabet gücünü olumlu yönde etkilemesi	14	18,9		
Yeni yatırım düşüncelerini ortaya çıkarması	9	12,2		
Verimlilik artışını sağlaması	3	4,1		
Toplam	74	100,0		

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Devletler, istihdam yaratmak, yatırımların istenilen alanlarda ve sektörlerde değerlendirilmesini sağlamak, makro hedeflere ulaşmada özel sektörün katılımını sağlamak, bölgesel dengesizlikleri azaltmak ve gelir dağılımındaki adaletsizlikleri gidermek gibi ekonomik; iç göçü engellemek ve çevre kirliliğini önlemek gibi sosyal amaçlarla yatırım teşvikleri uygulamaktadır.

Teşvik politikaları, uygulanan bölgede, yatırım maliyetlerinin minimize edilmesi, karlılığın artırılması, yatırımların belirli bir bölgeye aktararak bölgesel kalkınmanın sağlanmasına yardımcı olmak gibi amaçları içinde barındırmaktadır.

Bu çalışma, OSB'lerde uygulanan teşvik politikalarının işletmeler üzerindeki etkisini ve teşvik politikalarının etkinliğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan literatür araştırmalarının yanı sıra Osmaniye OSB'sinde yer alan işletmeler ile yüz yüze yapılan anket sonuçları da yer almaktadır.

Osmaniye OSB'sinde, yapılan araştırmada işletmelerin %74,3'ü limited şirket ve %25,7'si anonim şirket iken, araştırmaya katılan firmaların %83,8'i üretime başlamış durumdadır.

İşletmelerin büyük bir çoğunluğu 1-50 arasında personel çalıştırırken bu oran en fazla 1000 kişi ve üzerine çıkmaktadır. İşletmeler çoğunlukla metal ve iplik sektörlerinde faaliyet göstermektedir.

İncelenen işletmelerin %49'unun teşviklerden önce işletmelerinin olmadığı ve %88'inin ise teşvikler ile birlikte yeni yatırımlar yapmayı düşündükleri saptanmıştır. Teşviklerin istihdam üzerindeki etkisi incelendiğinde, işletmeler yoğun bir şekilde istihdamı artırmada pozitif bir etki yarattığını belirtirken, teşvik yasası sonlansa bile bölgede kalıp yatırımlarına devam etmek istediklerini ifade etmişlerdir.

OSB'de bulunan işletmelerin %80'i OSB'de olmanın bir avantaj olduğunu kabul ederlerken, bölge için ihtisas

OSB'lerinin kurulmasına yönelik yasalar çıktığı takdirde yatırım yapabileceklerini belirtmişlerdir.

Osmaniye OSB'de bulunan işletmeler, teşviklerin Ankara'dan değil de, İl sınırları içinden yürütülmesinin iş ivediliği açısından önemli olacağını düşünmektedirler. Ayrıca teşviklerin uygulanması aşamasında işletmelerin büyük bir kısmının kısmen veya yoğun bir şekilde bürokratik engellerle karşılaştıkları saptanmıştır.

İşletmelerin yarısından fazlası gibi bir kısmı, teşvik politikalarında yapılacak değişikliklerden en önemlisinin prosedürlerin azaltılması olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanında teşvik politikalarının kendilerine sağladığı en önemli avantaj olarak ise işçilik ve diğer maliyetlerin azaltılması olduğunu göstermektedir. Bu durum dolaylı olarak işletmelerin rekabet gücünü artırmakta ve kârlılıklarını artırmaktadır.

Türkiye'de uygulanan vergi teşviklerinin etkinliğinin değerlendirmesi verilen teşvik sayılarının toplam yatırımlarda yıllar itibarıyla gelişim, yatırımların bölgesel ve sektörel olarak dağılımına bakarak yapılabilir.

Osmaniye OSB'sinden elde edilen bulguların açıklanmasının ardından Ekonomik kalkınmanın sağlanmasını üstlenen işletmelere yönelik olarak uygulanacak teşvik politikalarına ilişkin tespit ve önerileri ise aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- Teşviklerin ekonomik açıdan sınırlı ve belli hedeflere yönelik bulunması gerekirken, çok geniş kapsamlı ve dağınık olması, denetim mekanizmasının işletilememesi ve hukuksal normların açık ve anlaşılır olmayışı gibi nedenlerden dolayı, teşvikler amacından bir hayli sapmıştır.

- Sanayinin kendini yenileyebilmesi, kalitenin arttırılabilmesi ve verimliliğin sağlanabilmesi için öncelikle AR-GE yatırımlarına, diğer kalite düzeltme ve modernizasyon yatırımlarına desteğin artırılması ve bu konuda ciddi yatırım teşviklerinin yapılması gerekmektedir.

- Teşvik sistemi oluşturulurken, teşvik verilecek yatırımların daha rasyonel belirlenebilmesi için kalkınma ve sanayileşme stratejisi saptanmalı ve ülkenin uluslararası rekabet düzeyinde başarılı olabileceği sektör ve ürünler tespit edilmelidir.

- Teşvik sistemimizin başarıya ulaşmasında en büyük engellerden biri de bürokrasidir. Bürokrasinin azaltılması ve yatırımcıya kolaylık sağlanması çok önemlidir. Yatırımcılar tevsik belgesine başvurmak için neler yapacağı hakkında bilgilendirilmelidir. Ayrıca teşvik politikaları ve uygulanan oranlar sürekli değişmekte yani istikrarlı bir teşvik sistemi bulunmamaktadır. Bu durum zaten prosedür hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan yatırımcıları daha da zor durumda bırakmaktadır. Bu anlamda daha istikrarlı bir teşvik sisteminin oluşturulması önemlidir.

- Yeni bir destek programı uygulamaya konmadan önce projelendirilmeli, tahmini maliyeti ve sanayi üzerindeki muhtemel etkileri göz önünde bulundurularak karar verilmelidir. Uygulamaya konulacak devlet

yardımı programının süresi önceden belirlenmeli, lüzum görüldüğü takdirde süre uzatımına gidilmelidir.

- Az gelişmiş bölgelerde eksikliği hissedilen önemli bir mesele de mühendislik ve müşavirlik hizmetlerinin yeterince gelişmemiş olmasıdır. Burada kalkınma ajanslarına büyük görevler düşmektedir. Ajans ilin geri kalmışlığına ve kalkınması gerektiğine inanan iş veya öneri sunacak kişi veya kişilerden oluşturulmalıdır. İlin tanıtımında aktif görev almalı, düzenleyeceği konferans, seminer ve fuarlar ile bilgilendirme yapmalı, yerel yatırımcılarla, ulusal ve uluslararası yatırımcıların koordinasyonunu sağlamalıdır.

- Sürekli ve sıkça değişen teşvik mevzuatı da, sağlıklı kayıt tutulmasını engelleyici bir etken olmakta, programların uygulayıcısı durumunda olan kuruluşların da sıkça değiştirilmesi sonucu sistematik bir kayıt düzeni geliştirilememektedir. Bu nedenle, teşvik tedbirlerinin, öngördüğü amaçları ne kadar gerçekleştirdiği, ne ölçüde etkin kullanıldığı konusunda sağlıklı bir değerlendirme yapılamamaktadır.

- Yatırımcılarda OSB'de yer almanın avantajlarıyla ilgili bilinç oluşturulmalıdır. Bunun için OSB'lerde yer alan yatırımcılara verilecek teşvikler ile OSB'nin dışında kurulacak sanayi kuruluşlarının teşvikler dışında bırakılması ve teşvikler arasında önemli farkların bulunması bu bilincin oluşmasında etkili olacaktır.

- Yeni dönemde genel olarak teşvik, özel olarak da vergi teşvik politikalarının uygulamasında karşılaşılan aksaklıkların giderilmesi için, şeffaf, hesaplanabilir, olumsuz etkilerine yönelik önlemlerin önceden alındığı, kademeli, seçici, bölgelerin özelliklerine uygun bölgesel teşvik politikalarının uygulanması teşviklerin etkinliğini arttırabilecek ve bölgeler arasındaki dengesizliklerin giderilmesinde önemli mesafelerin katedilmesine izin verebilir.

Bu çalışmada Osmaniye OSB'sinin kuruluşundan bu yana uhdesinde yer alan sektörler incelenmiş ve yatırım tercihini Osmaniye OSB'sinden yana kullanan sanayicilerin bu tercihten dolayı kazanmış oldukları menfaatlerin ve avantajların nasıl sağlandığı yönünde bilgiler edinilmiştir.

Teşvik politikalarının önemini ülkemizde yeni yeni anlaşılmaya başlandığı için bu alanda daha fazla araştırma yapılması uygun olacaktır. Bu çalışmaların da öncelikle ülkemizdeki girişimciliğin teşviki sırasında karşı karşıya kalınan sorunlarla ilgili olarak tüm ülke çapında yapılacak bir çalışma önemli bir katkıda bulunacaktır.

Son olarak, yeni dönemde genel olarak teşvik, özel olarak da vergi teşvik politikalarının uygulamasında karşılaşılan aksaklıklarının giderilmesi için, şeffaf, hesaplanabilir, olumsuz etkilerine yönelik önlemlerin önceden alındığı, kademeli, seçici, bölgelerin özelliklerine uygun bölgesel teşvik politikalarının uygulanması teşviklerin etkinliğini arttırabilecek ve bölgeler arasındaki dengesizliklerin giderilmesinde önemli mesafelerin kat edilmesine izin verebilir.

KAYNAKÇA

Bilgin, M. ve AR, H. (2004). İstanbul Organize Sanayi Bölgeleri ve Siteleri. İstanbul: İTO Yayını.

Çinier, G. (1991). *Organize Sanayi Bölgesi ve Çevre Sorunlarının Ekonomik Yönden İncelenmesi*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çiloğlu, İ. (2000). Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü. *Hazine Dergisi*. Sayı: 13.

Eyüpoğlu, D. (2005). 2000’li Yıllarda Organize Sanayi Bölgelerimiz, Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi.

Uslu, M. Z. ve Önal, Y. B. (2007). *Yatırım Projeleri*. Adana: Karahan Yayınları.

Ildırar, M. (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*. Ankara: Nobel Yayınları.

İTO. (2006). *5084 Sayılı Kanun Ve Teşvik Uygulama Rehberi*. Yayın No: 2006–30. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını.

Arslan, M. (2007). *Türk Vergi Sistemi*. Ankara: Nobel Yayınları.